

חבל נחלתו

סימן א

נטילת ידיים עם כפפות

לערות עליהן מים ג"פ, להעביר רוח רעה ששורה עליהן".

ובאר המשנה ברורה (ס"ק ח): "ידקדק – כי חוץ מהטעמים הנזכרים בסק"א שצריך ליטול ידיו לתפלה צריך ליטול גם משום רוח רעה השורה על הידים אך היכא דהנטיילה הוא משום רוח רעה לבד לא היו מתקנים ע"ז ברכה לכן אנו צריכים גם לטעמים הנ"ל".

עולה כי בקימה בבוקר ישנם שלשה טעמים לנט"י: (א) ידיים עסקניות ומטונפות. (ב) התחדשות כבירה חדשה. (ג) רוח רעה. הטעם האמצעי לא שייך לעובד בכפפות באמצע היום, וצריך לבדוק לגבי שני הטעמים האחרים.

ב. כתב הב"י (או"ח סי' ד, יח): "כתב ה"ר דוד אבודרהם בסוף ספרו (סדר נטילה צפרנים) בשם ספר התשב"ץ (קטן סי' רעו) ששבעה דברים צריכין נטילה לאחריהם ואלו הם: הקם מן המטה, והיוצא מבית הכסא, והיוצא מבית המרחץ, והנוטל צפרניו, והחולץ מנעליו, והנוגע ברגליו, והחופף את ראשו. וכן כתוב בכלבו סימן כ"ג (טו), וכן כתוב במדרכי פרק אלו דברים (ברכות סי' קצד) אלא שבמקום הקם מן המטה כתב ההולך בין המתים. ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתבם בסימן ז' בשם ארחות חיים (הל' נט"י סי' י) והוסיף עליהם מי שנגע במת, ומי שמפלה כליו, ויש אומרים המשמש מטתו ואינו רוחץ ידיו מקולקלים אורחותיו, ויש אומרים אף הנוגע אף הנוגע בכנה, ויש אומרים אף הנוגע בגופו בידו ואמר ז"ל מי שעשה אחת

שאלה

אדם עובד כאשר כפפות חד-פעמיות (מגומי דק) על ידיו. הוא עשה צרכיו תוך כדי עבודתו. האם הוא צריך ליטול ידיו אם התפנה עם כפפות? אם צריך ליטול ידיו, האם צריך להסיר את הכפפות קודם הנטילה או שיכול ליטול עם כפפות? מה הדין לגבי ברכת 'אשר יצר'?

תשובה

א. פסק השולחן ערוך (או"ח סי' ד ס"א) לגבי הקם משנת הלילה: "ירחץ ידיו ויברך: על נטילת ידיים. (הגה: ו"א גם אשר יצר, ואפילו לא עשה צרכיו, וכן נהגו) (אבודרהם)".

ובאר המשנה ברורה (ס"ק א): "ירחץ ידיו וכו' – יש ע"ז שני טעמים הראש כתב לפי שידים של אדם עסקניות הן וא"א שלא יגע בבשר המטונף בלילה, לזה תקנו חז"ל ברכה על הנטילה לק"ש ולתפלה. והרשב"א כתב לפי שבשחר אחר השינה אנו נעשים כבירה חדשה דכתיב חדשים לבקרים רבה אמונתך צריכין אנו להודות לו יתברך שבראנו לכבודו לשרתו ולברך שמו, ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן הברכות שאנו מברכין בכל בוקר. לכן גם דבר זה תקנו בשחר להתקדש בקדושתו וליטול ידיו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו. ולהלכה אנו תופסים כשני הטעמים לחומרא לענין נטילה".

בסעיף ב הוסיף השולחן ערוך: "ידקדק

חבל נחלתו

דחולין ובפ"ב דע"ז אמרו פירוקא לסכנתא". וכן לגבי היוצא מבית הכסא הזכיר רוח רעה.

העולה מן הדברים שצריך נט"י במים לאחר כניסה לבית הכסא מחשש רוח רעה, שכן דוקא נטילת ידים מסלקת רוח רעה, והשימוש בכפפות אפילו בעת כניסה לבית הכסא לא יועיל אלא מצד הטעם של נקיון, אבל כיון שאנו חוששים לרוח רעה אין בכפפות כדי להסיר את החשש. וכיון שאיננו יודעים היאך הרוח הרעה שורה צריך להסיר את הכפפות לנטילה עצמה.

ג. אמנם כל זה בנכנס לבית הכסא שם יש חשש רוח רעה, אולם אם עשה צרכיו ללא כניסה לבית הכסא אין החשש מצד רוח רעה אלא מצד נקיון.

פסק בשולחן ערוך (או"ח סי' ז ס"ב): "הטיל מים ולא שפשף, אף על פי שצריך לברך אשר יצר, אין צריך ליטול ידיו אלא משום נקיות או משום הכון (עמוס ד, יב)". היינו אם התלכלך מהטלת מימי צריך לנקות ידיו (וכן אם עשה צרכים גדולים וקינח) אולם אי"צ לרחוץ ידיו אלא די בניקוי ידיו.

וכך פסק במשנה ברורה (ס"ק ה): "אלא משום וכו' – ואם אין לו במה ליטול אעפ"כ צריך לברך אשר יצר. ואפילו אם שפשף משמע לעיל בסוף סימן ד' במ"א סקכ"ח דמהני לברכות אם מנקה ידיו בכל מידי דמנקי".

וא"כ אף במקרה שלפנינו אם עשה צרכיו שלא בבית הכסא כאשר ידיו עטופות בכפפות די ברחיצת או בניקוי ידיו בכפפות כדי לברך אשר יצר, ואי"צ להסיר את הכפפות.

מכל אלו ולא נטל אם תלמיד חכם הוא תלמודו משתכח ואם אינו תלמיד חכם יוצא מדעתו עכ"ל: כתב המרדכי פרק אלו דברים (סי' קצג) וזה לשונו: ועל הדברים הצריכים נטילה אשר שאלת אי סגי בנקיון בעלמא בלא מים דבר שאי אפשר להתברר בראיה ברורה אין לעשות פרוקא לסכנתא וטוב להחמיר ליטול במים וכן כתב בכלבו בסימן כ"ג.

למדנו מדבריו שכל הדברים הנ"ל צריכים נטילה במים אחריהם מחשש רוח רעה, וכדברי המרדכי אין לעשות פירוקא לסכנתא ולכן צריך לרחוץ ידיו במים.

וכ"פ בשולחן ערוך (או"ח סי' ד ס"ח): "אלו דברים צריכין נטילה במים: הקם מהמטה; והיוצא מבית הכסא ומבית המרחץ; והנוטל צפרניו; והחולץ מנעליו; והנוגע ברגליו; והחופף ראשו. וי"א אף ההולך בין המתים; ומי שנגע במת; ומי שמפליא כליו; והמשמש מטתו; והנוגע בכנה; והנוגע בגופו בידו. ומי שעשה אחת מכל אלו ולא נטל, אם תלמיד חכם הוא, תלמודו משתכח; ואם אינו תלמיד חכם, יוצא מדעתו".

ופסק הט"ז (ס"ק יג) "צריכים נטילה – פי' במים דוקא ולא נקיון בעלמא". וכ"כ המג"א (ס"ק יז) והוסיף שא"צ שלש פעמים. והוסיף לגבי בית קברות (ס"ק כ): "בין המתים – היינו בית הקברות (השובת מהר"ל סי' כ"ג) וכתב שיש ליטול קודם שיתפלל על הקברות ורוחצין שנית בשובר לחצר בה"ק שהשדים מלוין החוזרים ויש לרחוץ גם הפנים עכ"ל ע"ש".

וכן בביאור הגר"א כתב: "במים. במרדכי מסתפק בזה וכ' שיש לעשות לחומר משום ספק סכנתא כמ"ש בפ"ח

שהרבה אנשים נכנסים שם לצורך רחיצת פניהם וידיהם ושאר דברים, ואינו חדר המיוחד רק להתרחץ ולעשות צרכיו, **ולכן לא שייך בו טעם של רוח רעה** ע"ש. אולם המעיין ישר יחזו פנימו שאין לדמות דין זה לדין בית הכסא דפרסאי. ובשו"ת ארץ צבי פרומר (סימן ק"י) כתב, שכל שמדיח הגרף של רעי בכל פעם, אין עליו תורת גרף של רעי, והוא הדין בית הכסא שדרך להדיח האסלה תמיד, אין עליו תורת בית הכסא. גם הגאון החזון איש (הלכות קריאת שמע סימן י"ז אות ד) אחר שחילק בין בית הכסא דפרסאי לנידון שלנו, חזר לצדד בזה, שהואיל והקערות מצופות כעין היתוך זכוכית או פורצליון, ותיכף מפנה את הרעי, **הדבר טפק אם יש בזה דין של בית הכסא**. ע"כ. וגם הלום ראיתי להגאון רבי משה יונה הלוי צוייג בשו"ת אהל משה חלק ב' (סימן ככ"ו אות ג), שהביא בשם הגאון רבי יוסף אליהו הנקין זצ"ל בספר עדות לישראל, שפסק להתיר בנידון זידן ליטול ידיו לתפלה ולסעודה, ויברך על נטילת ידים בחוץ. וכן כתב להקל בשו"ת מנחת יצחק חלק א' (סימן ס') ע"ש. ולעומתם דעת הרה"ג רבי עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי חלק ו' (חלק אורח חיים סימן י"ג) להחמיר בזה ע"ש. ולענין הלכה **נראה שלכתחלה יש להחמיר בזה**, ורק כשאין לו מקום אחר לנטילת ידים, כדאים הם האחרונים הנ"ל לסמוך עליהם בשעת הדחק.

נראה להסיק מדבריו לגבי מקרה דילן שמי שהתפנה כאשר על ידיו כפפות בשרותים שלנו **אין צריך להסיר את הכפפות לשם נט"י מחשש רוח רעה** שכן

ד. ונראה שיש להסתפק האם הנכנס לשרותים כפי שבנויים אצלנו, שאחר שמתפנה מוריד את המים והצואה יוצאת מהאסלה האם שורה שם רוח רעה.

הגר"ע יוסף שליט"א (שו"ת יחווה דעת ח"ג סי' א) לאחר שהסיק שבחדר אמבטי' (ללא אסלה) אין שורה רוח רעה כתב: "וכל זה בחדר אמבטיה שאין שם בית כסא, אבל כשיש שם בית כסא, אף על פי שקבוע שם סילון מים השוטפים בזרם אדיר ומנקים היטב את האסלה, מכל מקום אין להתיר ליטול שם ידים לסעודה, אלא אם כן בשעת הדחק, שאין לו מקום אחר. ואין לדמות דין זה למה שפסק מרן בשלחן ערוך (סימן פ"ג סעיף ז): בית הכסא שהוא בחפירה ופיו רחוק ארבע אמות מן הגומא, ועשוי במדרון, באופן שהרעי מתגלגל מיד משם, ונופל מיד למרחוק, וכן המי רגלים יורדים מיד לגומא, הרי זה דומה לסתום, ומותר לקרות בו קריאת שמע, אם אין בו ריח רע ע"כ. ומקורו מהגמרא (ברכות כו ע"א) בדין בית הכסא דפרסאי ע"ש. שהחילוק מבואר למעיין, ששם אין הרעי נשאר בגומא כלל, אלא מיד נופל הוא בריחוק ארבע אמות מפי הגומא, אבל כאן שהרעי נשאר זמן מה באסלה כל משך זמן שבתו לעשות צרכיו, עד שהוא קם ולוחץ על הסילון של המים, והמים זורמים ומנקים את האסלה. ולכן יש על זה דין של בית הכסא, שרוח רעה שורה שם, הילכך אין ליטול שם ידים. וכן כתב בשו"ת חלקת יעקב חלק א' (סימן ר"ה), לחלק בזה כמו שכתבנו. ואמנם ראיתי בשו"ת זקן אהרן וואלקין חלק א' (סימן א') שכתב להקל גם בזה, ודימה דין זה לדין בית הכסא דפרסאי, והוסיף: ועוד

חבל נחלתו

ברכת אשר יצר אינו צריך להסיר את הכפפות וליטול ידיו.

מסקנה

העובד בכפפות והתפנה בשרותים שמורידים בהם את המים כאשר הכפפות על ידיו, אי"צ להסיר את הכפפות וליטול ידיו, אלא די בניקוי או רחיצת ידיו – בכפפות¹, ואח"כ יברך אשר יצר.

ספק אם בבית הכסא שלנו יש רוח רעה וסיעת אחרונים סברה שאין לו דין בית הכסא. וכן בספר 'שערים מצויינים בהלכה' (עמ' ז הערה ו) הביא מחלוקת אחרונים זו. ועוד ספק אם רוח רעה של בית הכסא מסתלק במידי דמנקה. ואע"פ שכתב המרדכי שאין עושים פירוקא לרוח רעה, כאן ספק ספיקא אם צריך בכלל נט"י מחשש רוח רעה, ולכן הנכנס למקום כזה שנחלקו בו האחרונים, נראה שלצורך

סימן ב

אבל בתפילין ביום קבורה שאינו יום מיתה

פאר".

ובשאלת דרב אחאי (פר' ויחי שאילתא לה): "ואמר רבי אבא בר זבדא אמר רב אבל חייב בכל מצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין מפני שהן פאר, והני מילי יום ראשון דעיקר אבילות יום ראשון הוא דכתיב ואחריתה כיום מר". ונראה שהלימוד הוא מדברי קבלה שישנו איסור על הנחת תפילין ביום הראשון.

ובאר הרשב"א (כתובות ו ע"ב): "חוץ מן התפילין שנאמר בהן פאר. כלומר ומדאמר ליה רחמנא ליחזקאל פארך חבוש עליך מכלל דבעלמא אסור והכי דייקנין לה במקומה במועד קטן, ומה שפירש"י ז"ל שנאמר בהם פאר ואבל מעולל בעפר קרנו וראשו ואינו בדין לשים פאר על האפר [לאו] למימרא דמהכא תיפוק לן

שאלה

אבל שמתו נקבר שלא ביום המיתה האם מניח תפילין לאחר ההלוויה?

תשובה

א. לפני ההלוויה פטור מהנחת תפילין משום שהוא אונן, ואונן פטור מכל המצוות. אחר ההלוויה אם הקבורה ביום המיתה, לכו"ע אינו מניח תפילין.

נאמר בברכות (יא ע"א): "אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: אבל חייב בכל המצוות האמורות בתורה, חוץ מן התפילין, שהרי נאמר בהם פאר, שנאמר: פארך חבוש עליך! (יחזקאל כד). ומפרש רש"י: "חוץ מן התפילין, שנאמר בהם פאר ליחזקאל: פארך חבוש עליך וגו', וכיון דבעו פאר, ואבל מתגולל בצערו בעפר – אין זה

1. הערת הגר"א נבנצל רב העיר העתיקה ירושלים: לשם מה? תשובת המחבר: מצד נקיות.